

Sørum-Speilet

I dette nummeret:

Rannveig Egerdal Eidet:
Takk for meg!

Per Otto Asak: Notater
til
gardshistoriene
for Ausengrenda
(1)

Annie Selle:
Uforståelige størrelser

Lars T. Stenson:
Løftekasser och
rulleskamper på UHB

Kristian Lieungh:
Oppvekst på Melvold i
Frogner i
mellomkrigs-tida
Del 68: Rådyr

Odd Skullerud:
Frogner skole i Sørum

Bokmelding:
Svein Sandnes:
Mens nasjonen våkner

Dag Winding-Sørensen:
Lederens spalte

<http://sorum.historielag.no>

Kjære medlem,

Det kan være uenighet om mye i lokalpolitikken i Sørum, men en ting har det de siste årene vært unison enighet om på tvers av partigrensene i kommunestyret: Sørum har vært heldig med sin rådmann. Når Rannveig Egerdal Eidet nå etter 11 år i sjefsstolen sier takk for seg, takket kommunestyret henne i sitt møte 3. februar for innsatsen. Og hun svarer med en glitrende takketale som fører til at hele kommunestyret helt improvisert reiser seg i ærbødighet og med klappsalver hyller avtredende rådmann – i respekt og beundring.

Når vi har fått lov til å trykke hennes avskjedstale her i Sørum-Speilet, er det et naturlig ledd i vår bestrebelse etter å trykke dokumenter av lokalhistorisk betydning. Dette er kanskje det ferskeste dokumentet vi har satt på trykk for deretter å bli en del av Sørum-Speilet som lokalhistorisk ressursbank på historielagets hjemmesider. Men det føyer seg naturlig inn i rekken av andre: som Sturla Thordarson og Snorre Sturlusons kongesagaer fra middelalderen, som Oluf Børgessons reiseopptegetninger for Oslo-bispen Jens Nielsson på visitas i 1597, som de lokale embetsmennenes svar på danske kanselis spørreundersøkelse i 1743, som Asbjørn Langelands grundige gjennomgang av folketellingene fra 1800-tallet, Som Gunhild Nilsens og Kristian Lieunghs minner fra sin oppvekst i Frogner, som Leif Mathisens og Odd Skulleruds mange artikler om vår nærmeste fortid.

Når først de to sistnevnte herrer er nevnt, er det vanskelig å komme utenom noen gratulasjoner. Begge kan nå ved høytidelige anledninger smykke seg med Kongens fortjenestemedalje på brystet. Og det er høyst fortjent for begge. Det er typisk for dem at de har vært aktive også i andre sammenhenger enn lokalhistorisk arbeid. Felles for dem er et aktivt forhold til lokale idrettsaktiviteter. Og felles er det også at de har vært tilsatt i kommunale stillinger, Odd i trygdeetaten og Leif i jordbruksetaten. Vi vil ikke påstå at det å være ansatt i det offentlige gir større mulighet til å engasjere seg i frivillige organisasjoner og foreninger, men

det må uten tvil være en fordel at de som profesjonelt arbeider med utviklingen av kommunens tjenestetilbud i ulike sektorer, også

engasjerer seg i det frivillige organisasjons-arbeidet. I alle fall ønsker vi dem begge til lykke!

Artikler nr. 2 – 2010 – 16. årgang

Takk for meg!

Sørum-Speilet har fått tillatelse til å trykke Rannveig Egerdal Eidets takketale til Sørum kommunestyret på deres møte 3. februar. Hennes siste arbeidsdag i kommunen var 26. februar.

Tusen takk for alle hyggelig ord. Det er selvfølgelig for meget av det som er for godt til å være sant.

Alle organisasjoner må finne et nytt tidspunkt for nytt lederskap, og toppledere har kanskje sterkere datostempling enn andre. Nå er det min dato, og for å sitere en klisje når man gjør det slutt: det er ikke dere, det er meg. Jeg må gjøre det slutt, men jeg håper vi skiller som venner.

Det er med avganger som med jubileer - de har den viktige funksjon at de skaper det nødvendige avbrekket. Nødvendige for å reflektere over de større perspektivene og over tingenes tilstand og sammenheng før man går videre med nye relasjoner.

For 11 år siden fikk jeg noen klare oppdrag fra ansettende myndighet/kommunestyre - selv fra tvilerne:

- [Bedre forholdet og dialogen med politisk nivå, og det samme til tillitsvalgte.
- [Bedre økonomien – ikke minst rapporteringen, og bedre informasjonsflyten til alle.
- [Skap ro i organisasjonen og ha fokus på brukere og innbyggere

Jeg har oppfattet at det har vært lederforums, mitt, tillitsvalgtes, kommunestyrets og politisk ledelses felles anliggende å få dette til. Det har i praksis betydd *kulturbygging* med ledelse, ledelse og atter ledelse som grunnlag for utviklingsarbeidet på alle nivåer i organisasjonen. Klart hjulpet av systemer og strukturer utviklet over tid og et kommunestyre som har skjønt det kloke i å

satse på kompetansen til både ledere og medarbeidere. Det har skapt en kultur med lojalitet og vilje til å fokusere på hensikten med det hele: borgerne og brukerne.

Som politiker er man valgt ut fra sine verdier og politisk ståsted, og som politiker vil man ha ulike tanker og strategier for hvordan man vil gjennomføre sine politiske mål. Den paletten er klart mer mangfoldig enn administrasjonen kan være. Administrasjonen og rådmannen kan ikke være for mangfoldig i sine strategier, sine uttalelser og sin adferd. Og en rådmann kan ikke ha hjertet verken i halsen eller i magen, og prestisje er en farlig egenskap. Ledelse i en kommune må balansere prinsipiell strenghet og lojalitet til politiske mål og krav opp mot verdiene åpenhet og dialog, og samtidig sikre målrettet framdrift.

I Sørum har det vært bred politisk enighet om at helhetlig og konsistent ledelse er en forutsetning for en så stor organisasjon. Kommunen er den største bedriften her og det må være enda tydeligere ramme for ledelse og faste strukturer her enn i de fleste private bedrifter - ikke minst fordi alt som foregår i en kommune skjer i full åpenhet ut mot samfunnet og i pressen.

3-part samarbeidet har også vært et viktig grunnlag for både husfred og utvikling. Og Sørum har tillitsvalgte som tar medbestemmelse og medvirkning på alvor, ved at de også tar medansvar.

Det betyr at styring, drift og utvikling av vår kommune – reelt og konkret – har hatt referanse til de verdier, rammer og overordnede mål som kommunestyret har vedtatt i planer og budsjett. Og det har vært konsistent og tydelig over tid.

I Sørum kommune har vi derfor *sammen*, politisk og administrativt - klart å utvikle en praksis med stor åpenhet i drøfting av saker, også i forhold til pressen, bred vurdering av handlingsalternativer, tydelighet i rapportering

og dokumentasjon av effekt og nytte av både daglige driftsoppgaver, utviklingsarbeid og prosjekter. Arbeidsmiljøundersøkelsene bekrefter at ledere og medarbeidere egentlig har hatt det ganske OK underveis også.

Alt dette er verdibevarende infrastruktur og vedlikehold og en god investering som gir avkastning for innbyggerne.

Sørum har vokst mye og mye har hendt i disse årene både i Sørum - samfunnet og i kommuneorganisasjonen. Det har så klart vært skjær i sjøen, både administrativt og politisk. Det er ikke alt som har gått på skinner og det er alltid forbedringspotensialer. Men vi har stort sett kommet forbi, rundt og over hindringene. Ikke minst har den til enhver tid sittende politisk ledelse hatt som oppgave å stå i stormene. Det er ikke bare enkelt å skulle være å være folkets representant – verken i posisjon eller opposisjon.

Sørums politikere har all grunn til å kunne tillate seg å se tilbake på det positive dere har fått til for innbyggerne, både bygninger, tjenester og utviklingsarbeid innenfor de rammene vi har. Og snart åpner Sørvald.

Kommunestyret er det øverste styrende organ. Administrativ rasjonale og politiske verdistandpunkter skaper et spennende felt der det også kan oppstå konflikter og delegeringsvansker både politisk og administrativt. Enkelt saker dukker alltid opp uavhengig av budsjett og planbehandlinger som et resultat av samfunnsmekanismer av alle slag og de tusen usynlige prosesser i samspillet politikk, administrasjon, presse, medarbeidere og innbyggere. Ingen nevnt og ingen glemt.

Den politiske styringen har vært tydelig. Makt ligger ikke i å begrense andres frihet, men å opprettholde relasjonen og balansen mellom makt og frihet. Det vil si å fatte politiske vedtak som lederne i Sørum har kunnet knytte an til, som premiss for egne beslutninger.

I tilfelle dere ikke har oppfattet min mening om dette: Tydelig politisk styring krever faktisk en handlekraftig administrasjon.

Erfaringene viser at der man lykkes, har man en felles forståelse av utfordringene, likeverd i samarbeidet, felles verdigrunnlag og forpliktende rammer. Jeg mener at dere - Sørum kommunestyre har lagt dette grunnlaget, og jeg takker for den legitimitet det har gitt meg som rådmann.

Sørums økonomiske situasjon er et godt eksempel på resultatet: en kombinasjon av tydelig politisk ansvar for helhet og samfunnsbyggingen over tid og god budsjettstyring i hele organisasjonen. Kommunestyret har sagt at budsjettforslagene har vært kjedsommelig grå og irriterende riktige. Beklager det, men årlige overskudd er vel til en viss trøst, håper jeg.

Til å være en vekstkommune med beskjeden rikdom er Sørum godt bemedlet - ikke minst i form av dyktige medarbeidere, gode bygg, effektiv drift og faktiske resultater.

Det har også heldigvis vært godt rom for humor i Sørum, – både galgenhumor, løssluppen humor og svart humor. Takk for både alvor og latter i denne sal. Det har betydd mye at det politiske klimaet er godt, - og vennlighet som kommunikasjonsform er jo undervurdert.

Jeg har ofte sagt at en organisasjon ikke bare trenger systemer, strukturer og vedtak, men like mye retning, støtte og tillit. En kommune er en komplisert bedrift med høy fagkompetanse i de mange produksjonslinjer. Både personer og prosesser skal virke sammen og kommunen skal ha høy kompetanse på å skape resultater.

Tjenesteytingen og arbeidet i en kommune er mer omfattende og mer alvorlig enn det som kommer fram i statistikker. Det er ikke så lett å være menneske og ansatt som folk tror, men det er heller ikke alltid så lett å ha med folk gjøre som man tror. Mesteparten av kommunens arbeid og produksjon skjer i samhandling med *folk* – barn, foreldre, pasienter, politikere, pårørende, utbyggere osv.

Jeg vil takke for at dere i alle disse årene har tatt arbeidsgiverrollen for de mange hundre ansatte og kjørereglene mellom politikk og administrasjon på alvor. Det har vært godt for en rådmann å stole på at kommunestyret og utvalgene har opptrådt

profesjonelt på dette feltet. Det er absolutt ikke alle rådmenn forunt. Medarbeidere og ledere som gjør en innsats i offentlig sektor skal behandles med samme respekt som ansatte i andre typer organisasjoner og bedrifter. Det har dere både skjønt og praktisert.

Særlig takk til ordførerne og Ø/A som har vært en god støtte i alle år.

Og takk til pressen som har opptrådt aktivt og redelig i forhold til både meg og kommunen.

Så oppsummert: Politisk arena er politisk arena. I politikk eller under kommunestyrets budsjettbehandling er det ingen demilitarisert sone. Som rådmann har det derfor vært viktig for meg å hindre at Lederforum eller jeg trekkes ut på felten når kanonene er ladet. Jeg har ønsket å opprettholde prinsippet og praksisen med å være i forsyning og logistikk i *forkant av slaget* og stille med vann og førstehjelp til *alle* når slaget er over.

Jeg håper jeg har lyktes med det, og at dere har opplevd ryddighet fra administrasjonens og min side, god nok informasjon og godt nok grunnlag for alle de vedtak dere har diskutert og fattet – på begge sider av ordførerklubben og langs mindretall/flertallsaksen.

Slik jeg ser det driver kommunen en langsiktig utvikling og verdiskapning selv om budsjettets skatteinngang er ett – årig, og staten opptrer på måter som livet er for kort tid til å komme inn på nå. Kommunen arbeider med samfunnsoppgaver som betyr noe for andre mennesker og jeg har vært privilegert som har vært del av et prosjekt som er større enn meg selv.

Det har vært morsomt, krevende, spennende, lange dager, og svært givende. Jeg er takknemlig for at jeg har fått være en del av denne organisasjonen og for den tillit kommunestyret har vist.

Siden jeg sterkt mener at gamle trenere og gamle rådmenn skal gå vekk og for øvrig holde helt munn når det er slutt- er det absolutt slutt 26. februar. Takk for meg og takk for godt samarbeid! Lev vel og lykke til videre!

Rannveig Egerdal Eidet

Når dette skrives er ny rådmann i Sørum ennå ikke ansatt. Ingen av søkerne ble funnet gode nok i første omgang, og kommunen har nå gitt oppdraget med å finne ny rådmann til et headhunterfirma. I mellomtida er det lederen for servicesenteret i kommunen, Helga Soldal som fungerer som rådmann.

Red.

Godt frammøte på historielagets årsmøte på Frogner grendehus

Rundt 50 medlemmer var møtt fram da historielagets årsmøte ble holdt torsdag 4. mars i storsalen på grendehuset i Frogner. Trolig var kveldens foredragsholder noe som trakk flere av de frammøtte. Bygningsantikvaren fra Ullensaker, Ola Fjeldheim, holdt lysbildekåseri om bevaring av gamle bygninger. Og det klarte han nesten uten å nevne Nordli. I stedet var hovedinntrykket at det nesten ikke er grenser for hvor nedslitt et gammelt hus kan være, og det bare er vilje og tro hos eieren på at det skal være mulig å sette i stand. Og skulle en være så heldig å få huset sitt fredet, ligger det nå friske penger hos riksantikvaren til å holde dem ved like.

Etter foredraget ble det servert kringle og kaffe, før det ordinære årsmøtet startet. Gro Langeland ble valgt til møteleder og Ellen Margrethe Graarud til referent. Til styrets beretning reiste Rolf Reikvam spørsmål om det var noen lærdom å trekke av Nordli-saken. Bjørn Tveit fulgte opp med å fortelle at han og Trygve Sæther på fjorårets årsmøte hadde tatt saken opp, men at ingen da fulgte opp. Dag Winding-Sørensen sa at en hadde hatt tillit til den eksterne konsulentrapporten som konkluderte med hovedbygningen på Nordli ikke kunne tåle ombyggingen til moderne barnehage.

Det framlagte regnskapet balanserte med en omsetning på 413.000 og et underskudd på kr. 2.182,-. Salg av kalendere og andre publikasjoner viste betydelig større inntekter enn budsjettet, mens gaver og tilskudd hadde gitt betydelig mindre. På utgiftssiden var det brukt 25.000 kroner mindre enn budsjettet.

Dag Winding-Sørensen ble gjenvalgt som leder, Ellen Margrethe Graarud som sekretær. Haakon Sandbraaten rykket opp fra

varamann til styremedlem etter Steinar Dalbakk. Som nye varamedlemmer til styret ble Kåre Bøhler og Bjørn Tveit valgt. Som nytt medlem i valgkomitéen ble Odd Roar Stenby valgt. Pål Iversen ble gjenvalgt som revisor.

Svein Sandnes

Notater til gardshistoriene for Ausengrenda

Høsten 2010 kommer det fjerde bindet av Sørums bygdebok som omfatter Lundermoen og området vestover. Forrige gang det var planer om å utgi bygdebok for Sørums, samlet Per Otto Asak inn materiale til gardshistoriene i dette området, og som en forberedelse trykker vi i de neste numrene av Sørumspeilet flere av disse. Vi fortsetter med notater til gardshistorien for Yssi. Asaks notater bygger videre på Holmsens notater fra middelalderhistorien som vi har trykket tidligere i Sørumspeilet.

Kamphus (gardsnr. 70) og Ausen (gardsnr. 71) er de østligste gardene i Frogner sogn. På 1600-tallet var det ikke mer enn to brukere i dette grannlaget. Ausen var i 1647 fullgard, mens Kamphus var en ødegard. I 1701 hadde Ausen fått en husmann. Garden var i mellomtida blitt delt mellom to brukere.

I 1801 var det en bruker på Kamphus, tre brukere på Ausen og hele fire husmenn under Ausen.

Ausenødegarden, som er en rest etter en nedlagt gard fra middelalderen, fikk husmann alt før 1701. I 1801 var det to husmannsfamilier på Ausenødegarden.

Kamphus ble delt straks etter 1830, og på 1800-tallet var det tre Kamphusgarder. Fra Kamphus ble det ryddet en liten plass kalt Åslien. Den var fra første stund (1835) et sjøleierbruk.

En del av plassene under Ausen ble også i 1830-årene sjøleierbruk. Det var en av husmennene på Ausenødegarden og en på Ausenenga. Omkring 1850 nådde folketallet høyeste punkt. Etter denne tiden ble først husmannsplassene lagt ned. I 1889 ble også småbruket i Ausenenga lagt ned.

En av Kamphuspartene ble i 1870 slått sammen med Nordre Ausen. I 1907 ble

Kamphusparten skilt fra igjen, men småbruket fikk da navnet Grønli.

Etter matrikkelen fra 1903 var det følgende brukere i grannelaget:

G.nr. 70 Kamphus (1)

Åslien (1)

Etter 1907: Grønli (1)

G.nr. 69 br.nr. 5:

Etter 1903: Myrvoll, ryddet av bonden på Kamphus.

G.nr. 76 br.nr. X:

Etter 1905: Skrøiverhagen

G.nr. 71 Ausen norgar'n (1)

Søgar'n (1)

Flaen (Ødegarden) (1)

Fjellstad (Ødegarden) (1)

Avgrensning av grannelaget

Mot nord grenser grannelaget til Skrøivers- og Yssis hagaskoger. Småbrukene Skrøiverhagen og Myrvoll er ryddet i disse hagaskogene. I Yssihagan stod det på 1800-tallet et møllebruk som bøndene i Ausengrenda brukte. Ellers hadde bøndene i Ausengrenda ei tid på 1800-tallet eget møllebruk. Sagnet sier at mølla lå ved Helliksrudbekken i Ausenfjellet. Dette virker ulogisk fordi vegen fra gardene blir for lang. Mest logisk ville det være om mølla lå ved fossen i "Haugendumpa" mellom Ausen og Fjellstad. "Haugendumpa" er sikkert oppkalt etter plassen Haugen, omtalt i 1845. Da er det trolig at mølleren bodde ved Helliksrudbekken, så får sagnet en mening. Det lå en plass ved Helliksrudbekken, som nå renner ut i damanlegget til det tidligere Østre rogners Vannverk. Helliksrudbekken er sikkert oppkalt etter Kristoffer Helliksen, som omkring 1840 var møller og småbruker i Ausengrenda.

Mot øst grenser grannelaget mot det forannevnte Ausenfjellet, og mot sør er det Hauglifjellet som er grense.

Ausen hadde sin kontakt mot omverdenen mot vest, da gamlevegen til Frogner gikk via Skrøiver. En kjerreveg gikk også fra Ødegarden ned Myrerhagan til Myrer. Det er den eneste vegen fra Ausengrenda som er tegnet inn på kartet over Sørums i 1818.

Fra Ausenødegarden gikk den kjente Dragonvegen over Hauglifjellet til Asakmoen i Skedsmo.

G. nr. 70 Kamphus

Dette var knapt mer enn en halvgard i gammelnorsk tid, og den ble liggende lenge øde etter Manndauen, og blir først nevnt som ødeplass (under Ausen og Skrøiver) i kongsjordeboka fra 1652. Skylda var da 2 ½ lispd., som ble stående, da eiendommen kort etter kom inn i matrikkelen som bebodd gard.

Eierforhold. Etter Rødeboka hadde både Bergs prebende, Ullensaker prestebol, Frogner prest og kirke og Asak prest og kirke parter i "Kolphusar", som garden da het. De eide henholdsvis 1 ½ spann smør (1 2/3 øyresbol), ½ markebol, 1 + 1 ertugbol og 2 + 2 øyresbol, altså til sammen 10 øyresbol, som vel var hele skylda eller ikke langt fra det. Men i den lange tida garden lå øde, ble disse gamle eiendomsforholdene så grundig glemt at da garden ble tatt opp igjen i 1600-årene, var det krongods – fordi det ikke fantes andre eiere. Kamphus ble solgt fra Kongen i annen halvpart av 1600-tallet til borgere. Bonden på Kamphus ble sjøleier i 1751.

Kamphus hadde en eneste nabogard, Ausen, som lå sør for Kamphus. Nord for Kamphus lå store skogstrekninger. De første plassene som ble ryddet der ble trolig kalt for Moen. Disse plassene lå delvis under Yssi, Hønsi og Lunder.

Kamphus var ødegard lenge. I 1635 fikk Ola Ausen og Torbjørn Skrøiver Kongens tillatelse til å gjenrydde noe av en øde plass kalt Kamphus

I 1866 kales Kamphus for halv ødegard, ryddingsplass, med skyld 2 ½ lispd. Kamphus var krongods til 1724, da garden kom i borgereie. Fra 1751 var Kristoffer Ingevoldsen første sjøleier på Kamphus. Kamphus var ett bruk fram til 1830, da garden ble delt i to. Mye ny jord var da blitt ryddet, men garden hadde ikke skog. På midten av av 1800-tallet hadde Kamphus fått en husmannsplass, Åslien.

I 1850 var hovedbølet lagt til Norgar'n Ausen, og straks etter 1910 ble dette bruket skilt ut fra Ausen igjen og kalt for Grønli.

Bonden på Kamphus (br.nr. 2) ryddet seg jord i Yssihagen omkring 1900, og bygde seg hus der. Garden ble skyldsatt som Myrvoll fra Søgar'n Yssi i 1909.

Data om Kamphus kronologisk

1655: Anders, rydningsmann, ca. 50 år.

1692: Skifte etter Haftor Olsen. Han var først gift med Karin Andersdatter. Enka var Marte Gunnersdatter. To barn i første ekteskap og tre sønner og en datter i andre ekteskap.

1701: Anders Hansen, 40 år, gift med enka Marte.

1712: Skifte etter Marte Gunnersdatter, enkemann Anders Hansen. To døtre er kommet i tillegg.

1717: Skifte etter Hans Amundsen, enka er Jøran, datter til Haftor Kamphus (se ovenfor).

1741: Skifte etter Ole Kristoffersen (Mo?) og Jøran Haftorsdatter. Barn: Kristoffer, 22 år, Hans 20 år, Anders 12 år, Even 10 år, Maren 18 år og Marte 4 år.

1751: Kristoffer Ingevoldsen, sjøleier. Han flytter om lag 1770 til Søgarn Ausen, som han eide en del av.

1785: Peder Paulsen har kjøpt hele Kamphus og en del av søgarn Ausen. Han bosetter seg på Kamphus.

1803: Skifte etter Peder Paulsen, født 1747, enke Berte Olsdatter, født Klokerstua 1768. Peder hadde først vært gift med Anne Syversdatter. Barn i første ekteskap: Paul, 22 år, Hans 17 år, Syer, 5 år og Kjersti 13 år. Barn i andre ekteskap: Anne 8 år, Mari 4 år og Nils 3 år.

1805: Skifte etter Mari Pedersdatter, 6 år gammel.

1811: Skifte etter Paul Pedersen, 30 år gammel. Han var født stum. De fleste av hans helsøsken bodde nå i Fet (Løken). På Kamphus bodde Pauls morbror Torkild Syversen. (Han bodde i 1801 på Skogen under Berger i Fet.)

1811: Skifte etter Anne Nilsdatter. Enkemann Torkild Syversen med barna: Sønner: Syver, Hans, Nils og Jakob og dattera Anne. Samme år nevnes det at Hans Olsen Stalsberghagen eier en part i Kamphus.

1812: Torkild ble attgift med Marte Pedersdatter Størsrudhaugen. Om lag 1830

overdro Torkild garden til sønnen Syver, og flyttet sjøl til sønnen Hans på Mellom-Lunder. Hans Stalsberghagen ble etterfulgt av Kristoffer Arnesen Yssimoen.

1830: Torkild Syversen og sønnen Syver Torkildsen delte Kamphus:

126a) Denne delen solgte de i 1830 til en Hans Eriksen, som i 1849 selger den videre til Hans Dagfinnsen på Ausen. Hans selger en part av denne garden til Ole Jensen fra Aker. Denne parten går tilbake til Ausenbonden igjen før 1875. (Grønliparten)

126b) Syver Torkildsen beholder denne parten til sin død (1843). Enka etter Syver Torkildsen ble attgift med Jens Petter Hansen, som i 1853 selger til Jens Olsen (se folketelling 1965).

Kristoffer Yssimoen eier også en part i Kamphus i 1857. Denne parten kommer i salg, og i 1875 eier Anders Olsen denne (se folketelling 1875).

126c) Åslia. Syver Torkildsen solgte i 1832 til sin svoger Hans Kristiansen, som i 1876 solgte Åslia til Jakob Larsen.

1838: 126a) Hans Eriksen.

126b) Syver Torkildsen.

126c) Åslia for husmannen Hans (Kristoffersen?)

1865: a) Ole Jensen 59 år, født i Aker med husmannen Ola Kristoffersen (Far: Kristoffer Yssimoen).

b) Jens Olsen 65 år (Faren var Ola Børgersen, tjener på Mellom-Asak 1801 (Skedsmo)), gift med Kari Johannesdatter, 58. Jens hadde bodd på Kamphus siden 1850. (Tidligere på Torgenrud.)

c) Hans Kristiansen Åslia, 83 år (sjøleier).

1875: a) Dette bruket er tillagt Norgarn Ausen (Ole Dagfinnsen).

b1) Anders Olsen, født 1842, gift med Berte Hansdatter, født 1837.

b2) Ole Jensen, født 1843, ugift og sønn av Jens O. Kamphus.

c) Åslia. Jakob Larsen, gift med Mari Evensdatter. (Far: Even Gunnerson Ausen).

Kamphus, bruksnr. 2, hadde i 1875 to eiere, og stillingen bar uforandret i 1886. I 1900 hadde Ole Jensen samlet bruket under en eier. Ole hadde i mellomtiden blitt gift med Anne Marie Andersen. De hadde to døtre. Ole ryddet småbruket Myrvoll i Yssihagen, som lå

inntil grensebekken til Kamphus. Veien fra Kamphus til Yssimoen gikk forbi dette stedet som fra gammelt av ble kalt for "Sverige", som bare var en myrete skogstrekning. Ole solgte i 1902 "søndre" Kamphus til Anton Hansen, født Ausenenga.

Åslien under Kamphus, br.nr. 3

Hans Kristiansen Leirud var fra 1832 sjøleier på småbruket Åslien. Han hadde tidligere vært husmann under Leirud. Han var gift med dattera på Kamphus, Kari Torkildsdatter. De bodde her ennå i 1865 som gamle mennesker sammen med sin "eneste" datter, som pleiet dem.

I 1875 var det kommet en ny famlie til Åslien. Det var Jakob Larsen og hans hustru Mari Evensdatter (datter til Even Gunnerson på Søgar'n Ausen). De hadde mange barn, blant annet dattera Regine, som ble gift til Nestua Myrer.

I 1900 bodde det en Edlund fra Sverige i Åslien.

I 1916 kjøpte Johan O. Hønsen Åslien. Johan tilhørte Hønsislekta i Sørumsund. Han var født 1853 på Sveiva av foreldre Ole Mattiassen Hønsen og Anne Pedersdatter. Johans hustru hette Josefine, født 1874. Johan døde i 1931, og Josefine døde i 1951. Sønnen Kolbjørn overtok Åslien.

Ætten fra Kamphus (fra 1850 og seinere)

Jens Olsen var født i 1800 på Mellom-Asak. Han var uekte barn av tjenestekar Ola Børgersen. Jens ble oppfostra hos Torsten og Berte Torgenrud. Berte tilhørte den gamle Leirudætta.

Jens ble i 1840 gift med Karen Johansdatter, født 1807 på Enger i Skedsmo. Hun var av ætten Lohn, som bodde på Enger. (Se også Bergerslekta.)

Jens og Karen fikk barna:

- 1) Marie Jensdatter, født 1840, gift med Jens Chr. Hansen Lundemoen. De flyttet senere til Haugliødegår'n.
- 2) Ole Jensen, født 1843. Ole var i 1870 forlovet med ei Mathea Larsdatter, men hun døde før de ble gift. Ole ble i stedet gift med Anne Marie Andersen, født 1857. Hennes foreldre var husmann Anders Johannesen, født

1803 og Marte Hansdatter. I 1865 var Anders småbruker på Ausen. Han hadde tidligere vært husmann i Skedsmo (Tærud?). Ole og Anne Marie hadde døtrene

- a) Mathilde, født 1883, gift med Gulbrand Branderud på Branderud i Skedsmo.
- b) Helga, født 1887, gift med Gulbrand Kopperud, født 1882 i Skedsmo. Gulbrand kjøpte i 1925 Norgar'n Ausen. Barn: Gudrun Asak (Opsal), Trygve og Astrid Sørli (Enebakk). Sønnen Trygve Kopperud kjøpte i 1966 tilbake Kamphus, som hans bestefar solgte i 1902.

Per Otto Asak

Løftekraner og rulleskamler på UHB

Da Foreningen Norden i Sørumsand våren 2009 arrangerte en samling for våre nordiske venneforeninger, lærte vi den nye lederen i Foreningen Norden i Hagfors å kjenne. Og det viste seg at han var jernbaneentusiast og hadde vært på Sørumsand tidligere – for å studere Tertitten.

Här står UHB för något annat än du först trodde! Det betyder inte alltid Uddeholms AB!

Urskog-Hölandsbanen var en knapt 60 kilometer lång och 750 millimeters smalsårbara för både person- och godstrafik, so var i drift mellan år 1896 och 1960 mellan Sörumsand på NSB:s Kongsvingerbana och Skulerud i norra änden av Haldenvassdraget i sydöstra Norge. Från Skulerud hade man samtrafikk med ångbåtar söderut och därmed skapades en med NSB konkurrerande förbindelse mellan Oslo og Halden.

Av detta finns i dag kvar en museibana utgående från Sörumsand, som varit igång från år 1966, och turisttrafik med båt sommertid på ”vassdraget” från Halden sedan 1985.

Under trafikåren hadde man omlastning av gods mellom NSB og UHB i Sörumsand: manuell, normalspårsvagnar på rullbocker (”rukkeskamler”) og med ”løftekasser”. När

jag 1991 var där og fotograferade hadde jag ingen aning om vad løftekasser var og hadde aldrig hørt begreppet.

År 1919 togs en omlastningskran i bruk i Sörumsand för samtrafikken med NSB. Samtidig anskaffades dessa løftekasser, som var en tidig form av containers gjorda helt og hållet i trä. Det fanns både öppna og täckta, som på UHB transporterades framförallt på banans No-vagnar og på NSB på tvåaxliga öppna vagnar. Eftersom de flesta av UHB:s godsvagnar var förhållandevis små, medförde detta en väsentlig kapacitetsökning på smalspåret, samtidig som man sparade tid og personal. No-vagnarna lastade 12 ton, medan en normal smalspårig G eller N bara tog 6 eller 4 ton. Løftekasserna var försedda med øgler/krokar för att de skulle vara lette att lyfte.

Normalspårsvagnarna på rullbockarna var ofte lastade med så kallad ”pudrett” (gödsel) från Oslos invånares torrdass till jordbrukarna längs banan.

Läs mera om UHB i ”Tertitten”: Urskog-Hölandsbanen 1896 – 1986” utgiven av museiforeningen 1986. Gör ett besök og se vad som har hänt. Foreningen har blandt annat två 1C1 ånglok, ”Setskogen” og ”Höland”, båda tillverkade av Hartmann i Chemnitz åren 1909 og 1925 og till låns från järnvägs-museet i Hamar loket ”Prydz” tillverkat 1950 av Henschel som Norges sista ånglok.

Gör en resa med Haldenvassdragets sightseeingbåt ”Turisten” og opplev lite av tider som flytt. Båtens navn har traditioner på leden, men nuvarande båt härstammar från Tyskland! Många äldre norrmen kommer med glædje ihåg de populære endags turistrundturene med tåg og båt: Oslo – Strömstad – Skulerud – Tistedal/Halden – Oslo.

Lars T. Stenson

Denne artikkelen ble først trykket i ”Smalspårige” 101:2007. Der er artikkelen illustrert med fem flotte fargebilder, hvorav fire fra Sörumsand. Det hører med til historien at Lars T. Stenson under sitt besök kunne fortelle at den sovevogna som står på

normalsporet på Sørumsand tilhørte Reichskommisar Terboven. Vogna er nummerert NSB Ao 100. Og det var i hvert fall ny informasjon for undertegnede.

Red.

Uforståelige størrelser!

Fra vårt medlem Annie Selle, har vi fått følgende innlegg, som vi er overbevist om at vil bidra til å øke forståelsen for ulike lokalhistoriske gardshistorier også for mange andre.

Jeg fikk Sørum-Speilet om hender i dag, og leste fluksens. Men siden jeg nå er pensjonist og det fremdeles bor en liten realist i meg, hadde jeg tid og lyst til å gå inn på internett etter ordforklaringer.

Jeg har lest om skyldsetting av gårder i årevis og lest med overfladiskhet alt om lispund tunge og øyresbol med mer. Jeg tror jeg ikke er alene om uvitenheten. Men de som skriver og refererer tar det kanskje som en selvfølge at dette er kjent stoff for de fleste.

Jeg kunne ønsket meg at de som skriver hadde relatert verdiene etter størrelsene til verdier vi har i dag, slik at vi hadde en viss mulighet til å realitetsbehandle det stoffet vi får servert! Det er jo da først det blir interessant, sett fra mitt ståsted. (Jeg er ikke fra Sørum, og har derfor ikke erfaringer for hvor store gårdene eller plassene som er beskrevet, kan være.)

Nå har jeg en del internettadresser pluss disse opplysningene som jeg har samlet en formiddagsstund på en datafil for meg selv, så nå er jeg selvgående fra nå av.

Men var det en idé å gi ut en enkel ordforklaring/oversettelse til nåværende verdier i SørumSpeilet når det stadig kommer gårdshistorie på trykk? For kommende yngre leseres del?

Det meste av materialet er hentet fra Wikipedia. Mine notater får stå for seg selv; de må jo redigeres dersom de skal brukes, og oversettes til dagens verdier! Og lar de seg ikke oversette eller sammenlikne, gir også det noen tanker om historiens utilgjengelighet – også for redaktøren?

Ord til forklaring

Fullgård var en klassifisering av et [gårdsbruk](#) som måtte betale full [skatt](#), fra [1500-tallet](#) kalt [matrikkelskyld](#). Denne måten å klassifisere gårder på i skattesystemet ble utstrakt brukt på [Østlandet](#) i tidligere tider.

Halvgård var en klassifisering av et [gårdsbruk](#) som slapp med å betale halv [skatt](#), fra [1500-tallet](#) kalt [matrikkelskyld](#). Denne måten å klassifisere gårder på i skattesystemet ble utstrakt brukt på [Østlandet](#) i tidligere tider

Hefselde er en gammel [volumenhet](#) som har blitt benyttet på [Østlandet](#). Volumet har imidlertid variert fra sted til sted. Sør i [Gudbrandsdal](#) tilsvarte en hefselde 1 1/2 [laup](#) eller ca. 24,3 [liter](#) (tilsvarende 23,15 [kg](#)). I [Hedmark](#) og deler av [Hadeland](#) ([Oppland](#)) utgjorde en hefselde 4 [spann](#) eller ca. 32,4 l (tilsvarende ca. 30,96 kg). Andre steder på Hadeland og på [Ringerike](#), [Romerike](#) og i [Oslo](#) var en hefselde lik 4 1/2 spann eller ca. 36,45 l (tilsvarende ca. 34,72 kg). På [Toten](#) var en hefselde lik 5 spann eller ca. 40,5 l (tilsvarende ca. 38,53 kg).

Hefseldebol, jordegodsenshet som ga en årlig landskyld på 1 [hefselde](#) smør.

Lispund er en gammel måleenhet for vekt. Ordet er en forkorting av *livlandsk pund*, det vil si det pundet som brukes i [Riga](#). I Norge og Danmark tilsvarte lispundet 16 [skålpund](#), mens i Sverige tilsvarte det 20 pund. Dette var trolig fordi det svenske pundet kun var på 425 gram. Forskjellen ble dermed bare ca. 1/2 kg.

20 lispund tilsvarte 1 [skippund](#). Et lispund kunne igjen deles inn i 20 skålpund.

Lispundet har, som de fleste andre gamle mål og vekter hatt ulik betydning og størrelse. Historisk i Norge:

Inntil [1683](#) - Lybske pund - 1 lispund = 14 pund = 6,78594kg.

[1613](#) - 1683 - Københavnerpund - 1 lispund = 16 pund = 7,96kg.

1683 - [1861](#) - Danske felles pund - 1 lispund = 16 pund = 7,996kg.

1861 - [1877](#) - Københavnerpund - 1 lispund = 16 pund = 8,0kg.

Lispund tunge

En **matrikkel** (av [latin](#): *matricula* = register) er et offentlig register over [grunneiendommer](#) ([eiendomsregister](#)). Alle land med et [kapitalistisk](#) styresett har et slikt eiendomsregister, som opprinnelig var innført for å foreta [skattlegging](#) av [eiendommer](#) på landet (ikke alltid i byene). Den [engelske](#) *Domesday Book* er blitt regnet som verdens eldste, virkelige matrikkel

Matrikkelskyld har sin opprinnelse fra starten av [1500-tallet](#) og ble opprettet for å kunne kreve inn [skatt](#) fra de enkelte [eiendommer](#). Hver enkelt eiendom ble tildelt en matrikkelskyld, som skulle illustrere eiendommens verdi og avkastning. I prinsippet utgjorde matrikkelskylden ca. 1/6 av årlig avkastning på gården. Matrikkelskylden ble derfor ofte satt til *huder*, *kalveskinn*, *geiteskinn* osv, alt etter gårdens produksjon. Den kunne også være satt i [tønner](#) med *korn* eller *fisk*. Den tildelte skylden ble ført inn i [matrikkelen](#), derav navnet matrikkelskyld.

Matrikkelskylden fungerte også (inntil [1800-tallet](#)) som en slags verditakst ved salg og arveskifte.

Matrikkelbetegnelse og matrikkelskyld ble revidert flere ganger frem til [1886](#), da någjeldende matrikkellov ble innført. Alle eiendommene i landet ble da samlet verdsatt til 500 000 [skyldmark](#), og hver skyldmark var inndelt i 100 øre. Ut fra dette ble hver enkelt eiendom tildelt matrikkelskyld. Hver [kommune](#) ble inndelt i et antall [gårdsnummer](#) som igjen ble inndelt i [bruksnummer](#) (tidligere løpenummer). Når en eiendom ble delt, ble det opprettet et nytt bruksnummer under det gårdsnummeret den ble utskilt fra, og også matrikkelskylden ble delt.

Ved innføringen av «Delingsloven» i [1980](#) forsvant matrikkelskylden.

Historiske matrikkelskyldbetegnelse

Middelalder- *Bol* (1 markebol = 8 øresbol, 1 øresbol = 3 ertogbol, 1 ertogbol = 20 penningbol).

1400-årene- [1838](#) - *Hud og kalveskinn*-, *smør- og tungeskyld*.

1838 til 1886 - [Skylddaler](#), *ort og skilling*. (1 skylddaler = 5 ort, 1 ort = 24 skilling).

1886 til [1980](#) - [Skyldmark](#) og *øre*. (1 skyldmark = 100 øre).

Følgende konverteringer må bare anses som veiledende, idet det ved hver matrikkelreform skulle foretas en selvstendig vurdering av den enkelte eiendom:

* 1 hud = 4 skylddaler.

* 1 skylddaler = 2 skyldmark.

Riksort. I det 17. hundreåret hadde vi riksdaler, riksort, skilling og hvid. 1 riksdaler var delt i 4 riksort, 1 riksort i 24 skilling, og 1 skilling i 3 hvid (eller album). Etter prisnivået ved lag 1900 svarte 1 ort til 1 krone, 1 skilling til 4 1/2 øre, og 1 hvid til ca. 1 2/5 øre.

Skilling er en [myntenhet](#), som i [Norge](#) ble brukt fra ca. [1505](#) til [1875](#).

Skillingen ble første gang preget av [kong Hans](#) (1483-1513), i forbindelse med innføringen av [det Lybske myntsystemet](#). Mynten ble preget i [sølv](#).

Fra [1628](#) ble skillingen den minste myntenheten i den norske mynttrekken, og 1/2 skillingen den minste skillemynten.

Ved myntreformen i [1816](#) ble skillingen (som første norske mynt) preget i [kobber](#), og det gikk 120 skilling på en [speciedaler](#).

En skilling tilsvarte i 1875 omtrent 3,3 [øre](#). Etter dagens pengeverdi ([2006](#) - korrigert for [konsumprisindeksen](#)), tilsvarer 1 skilling ca. [kr.](#) 1,50.

Historiske valører: 48 skilling, 24 skilling, 16 skilling, 12 skilling, 8 skilling, 4 skilling, 2 skilling, skilling, 1/2 skilling.

1 Skippund = 20 lispund
1 lispund = 16 skålpund

Øresbol - fra Aslak bolts jordebok
1 øresbol er ca 4 da.

-Arealgr.lag : 1 markebol = 8 øresbol = 8
tønner land = ca. 32 da
-Penger : 1 mark forngild = 8 øre/aurar = 24
ørtuger/ertogar
-Smør : 1 spann = 3 bismerpund = 72 merker
= 15,43 kg
-Korn : 1 vett = 6 våg = 18 lispund = 432
merker = 111,1 kg
-Korn : 1 landslovskippund = 148 kg

Annie Selle

Sørum-Speilet på internett

Det er grunn til med jevne mellomrom å informere om at Sørum-Speilet etter trykking blir lagt ut på historielagets hjemmesider på internett. Og den viktigste årsaken til at vi gjør det akkurat her og nå, er at den artikkelen du akkurat har lest henter mange av sine informasjoner fra nettet, nærmere bestemt fra nettleksikonet Wikipedia. Og der du i den trykte teksten ser ord eller årstall med understreking, vil du – dersom du leser artikkelen på nettet – oppdage at disse ordene og tallene som er understreket, også er lenker til Wikipedia. Trykker du på knappen Ctrl og så på ordet eller tallet, kommer du rett til det oppslaget i Wikipedia. Trykker du på ordet middelalder, kommer du til artikkelen om middelalder, trykker du på ordet kommune, kommer du til artikkelen om det i Wikipedia. Denne lenkeordningen gir altså den trykte skrift en betydelig utvidet funksjonalitet.

Historielagets internettsider inneholder naturligvis også mye annet stoff. For eksempel bringer vi her ofte nyhetsartikler som vi ikke trykker i Sørum-Speilet, rett og slett fordi den hendelsen som omtales på det tidspunkt ville være uaktuell. Og mens vi av ulike grunner foreløpig har valgt nesten aldri å trykke bilder

i Sørum-Speilet, utgjør dette en viktig del av den informasjonen vi tilbyr på internett.

I tillegg kommer også den funksjonen vi skriver om i lederen i dette nummeret av Sørum-Speilet, nemlig internett som en lagerplass for artikler og informasjon som er lett tilgjengelig til enhver tid for alle som er til stede på nettet. Og er du det ennå ikke, så anbefaler vi deg å prøve! **Red.**

Frogner skole i Sørum

Vi fortsetter her serien om skolehus i Sørum etter fastskolereformen i 1860. Norsk Institutt for Kulturminneforskning (NIKU) har med støtte fra Stiftelsen UNI satt i gang et arbeid for å registrere og samle inn informasjon om de mange skolehus som finnes. Odd Skullerud er prosjektleder for innsamlingen i Sørum, og her følger to bidrag til registreringen som han selv har skrevet.

Hval skole

Hval skolekrets var blant de åtte skolekretsene som fikk skolehus da Sørum kommune fra 1864 satt i verk ordningen etter lov av 8. mai 1860 om fastskole.

Til tomt for Hval skole ble da innkjøpt 10 mål, og i 1878 ytterligere 8 mål.

I 1894 ble Hval og Frogner kretser sluttet sammen. Skolested ble på Frogner, og navnet ble Frogner skole. Hver av de to solene hadde vært tredelt. Etter sammenslutningen ble Frogner skole femdelt.

Skolehuset på Hval ble solgt til privat bruk.

Frogner skole

Frogner skole var en av de åtte kretsene som fikk skolehus da Sørum kommune i 1864 iverksatte fastskolereformen etter lov av 8. mai 1850 om almueskolen i landet.

I 1861 ble innkjøpt 15 $\frac{3}{4}$ mål av Frogner og Rud. I 1878 ble kjøpt til 8 mål av Kr. Jensen, og ytterligere 1 mål i 1880. Skolen ble bygget på Bruhaugen.

Da Hval skole ble lagt til Frogner skole i 1894, ble det foretatt makeskifte og kjøpt av areal til ny Frogner skole og jordveg for læreren der. Fra Haagen L. Frogner kom 17 $\frac{1}{2}$ mål jord ved makeskifte og 10 $\frac{1}{2}$ mål ved

kjøp. Videre ble det av A. Lieungh på Melvold kjøpt 8 mål jord til hustomt.

Frogner skole ved Trondheimsvegen fra 1894 ble bygget med to skolestuer, lærerleilighet i første etasje og leilighet for lærerinne i annen etasje. Skolen ble femdelt. Hver klasse hadde 12 ukers undervisningstid.

Skolen på Bruhaugen ble solgt av Sørums kommune til H.P. Stenslet.

Førstelæreren ved Frogner skole var også kirkesanger (klokker) ved Frogner kirke. Ole Lauritz Christiansen ble den første særskilte klokkeren i Frogner sokn. Han ble ansatt som klokker og lærer ved Frogner faste skole 3. januar 1863, og ble ved skolen i tre år. Anders Olsen Hagen, som etterfulgte, var lærer og klokker til i 1870, da han reiste til Amerika. Neste var Nikolai Paulsen. Han virket som lærer og klokker 1870 – 1891.

Johan Andersen, født på Sørvald i Sørums, som tiltrådte som førstelærer ved Frogner skole i 1891, fikk en lang karriere som utøver av læreryrket. I Sørums Herred bind 1 kan leses: ”Han tok avskjed som klokker og lærer 31. desember 1924 etter 46 års virke.” 13 av årene hadde han som lærer før Frogner ved andre skoler i Sørums.

Lærer og kirkesanger Johan Andersen var svært interessert i historie. Han ble formann i Sørums kommunes første bygdeboknemnd oppnevnt 1919. På grunn av vanskelig økonomi på den tiden, ble det ikke snarlig bokprosjekt. Imidlertid fortsatte kirkesanger Andersen sine bygdehistoriske granskninger, og han skrev artikler ut fra sitt innsamlede kildemateriale. Da kommunen tok opp bygdebokarbeidet igjen høsten 1937, ønsket Johan Andersen ikke å tre inn i den nye nemnda grunnet ramskreden alder. Men lærer Magnus Sørli, som var fra Nordgarn Sørli i Sørums, ble med i bygdeboknemnda av 1937. Han hadde sin første tid som lærer ved Frogner og Vesterskaun skoler 1925 – 1933. Som opptatt av å nedtegne historie var han en som kunne ta opp arven etter Johan Andersen.

I Sørums Herred bind 1 – første utgave 1942 og annen utgave 1972, er Johan Andersens og Magnus Sørlis skriftlige arbeider fra 1920-30-årene kommet inn.

I 1914 ble det igjen bygget en ny Frogner skole. Skolebygningen fra 1894 ble fra da brukt til lærerbolig.

Førstelærer og klokker etter Johan Andersen ble Sigmund Eldevik, som hadde vært lærer ved Frogner skole samtidig som han var lærer ved Vesterskaun skole, som kom på nedre Asak i 1916. I følge historien om Sørvald skole bodde lærer Eldevik der ra han kom til Sørums i 1912, og han ble boende der med famlie også etter at Sørvald skole ble nedlagt i 1916 ved sammenslåing av skolekretsene Sørvald og Refsum med nytt skolenavn, Vesterskaun.

På Sørvald hadde Eldevik stall til sin hest, som han brukte på reisen til Frogner skole. Ved hans tiltredelse som førstelærer ved Frogner skole fra 1. januar 1925, var familien Eldevik kommet inn i lærerboligen i tidligere Frogner skole.

14. juli 1925 brant dette skolehuset ned til grunnen. Brannen medførte store personlige tap for Eldeviks og lærerinne Hagny Balstad som beboere der da. Ny lærerbolig ble bygget opp på den same grunnmuren. Sigmund Eldevik var knyttet til Frogner skole så lenge han levde. Det var til i 1948.

Lærer Endre Hamre kom til Frogner skole i 1933, men var fra 1939 i ti år ved Vølneberg skole inntil han i 1949 vendte tilbake til Frogner skole, hvor han ble styrer. Klokkerstillingen i Frogner tiltrådte han i april 1951. Han hadde tidligere vikariert en del som klokker både i hovedsoknet Sørums og Frogner sokn. Endre Hagen fratrådte i juli 1968.

Utviklingen for grunnskolen i Frogner har stadig vært positiv. Frogner skole fikk moderne bygg for barneskolen i 1963, og i 1975 kom Melvold ungdomsskolen.

Odd Skullerud

Kilder: Sørums herred bind 1 – annen utgave 1972 og Artikkel av Kristian Lieungh i SørumsSpeilet nr. 1 1998, ”Fra mi skoletid på Frogner”.

Artikkelserien fortsetter i de neste numrene av Sørums-Speilet. I neste nummer vil Odd Skullerud fortelle om Sørums gamle skole og klokkergård.

Red.

Klassebilder

For en tid tilbake gikk vi ut i Sørums-Speilet og etterlyste gamle klassebilder. Vi har nå begynt å få inn en god del gamle bilder. Det siste kom Hallvard Tømte med på årsmøtet til historielaget. Det var et klassebilde fra Vølneberg skole 1932-33, og det utrolige var at navnet på alle som var med på bildet var nevnt! Slå den!

Red.

Oppvekst på Melvold i Frogner i mellomkrigstida

Del 68: Rådyr

Vinteren 1936 var det veldig mye snø. En søndag formiddag broren min og jeg kom fra skitur, gikk vi over et jorde hjemme hvor det hadde vært kålrot året før. Der stod det igjen litt av det hardfrosne ”skallet” av en tom kålrothaug. Da vi kom forbi der, hoppet det ut et rådyr som prøvde å komme unna oss. Det hadde holdt til inne i den tomme haugen og hadde spist rester av kålrot som var blitt liggende igjen der.

Vi ble temmelig overrasket, og det ble visst rådyret også. Det hoppet ut i den dype, løse snøen, men kom bare to-tre meter bortover. Da greide det ikke å komme lenger, og sank sammen der. Vi skjønnte straks at det var utsultet og avkreftet, og visste ikke med det samme hva vi skulle gjøre. Vi kunne ikke under noen omstendighet la det bli liggende der, for da ville det snart være slutten for det stakkars rådyret. Det var bare en ting å gjøre, vi måtte ta det med oss hjem og prøve om vi kunne få det til å spise så det kunne komme til krefter igjen med tiden. Jeg tok skistavene til broren min og han gikk bort til rådyret, som lå helt rolig. Så tok han det i armene sine og løftet det opp. Det strittet litt i mot med det samme, men ble straks ganske rolig igjen, for kreftene var borte. Det var heldigvis bare et par hundre meter å gå før vi var hjemme, og rådyret var så utsultet og magert at det var lett å bære.

Da vi kom hjem, bestemte vi oss for å ta det med inn i stallen og legge det i forgangen der. Vi laget til et mykt leie av høy og noen sekker, og la rådyret på det. Det forstod visst at vi bare ville det godt, og roet seg utrolig fort. Det lå ganske rolig, og gjorde i det hele tatt ikke noe forsøk på å reise seg. Det som var så underernært måtte jo være veldig sulten, og vi måtte fortrest mulig la det få noe å spise. Jeg gikk inn etter noen epler som vi hakket opp i småbiter

og la ned foran det. Til å begynne med enset det ikke eplebitene i det hele tatt, men etter en stund tok den forsiktig en bit og begynte å tygge på den. Litt etter tok den en bit til, og så enda en, og det var tydelig at det smakte godt. Samtidig visste vi at det ikke måtte få for mye mat med det samme, for det kunne være uheldig for den tomme magen. Vi lot det også få slikke i seg et lite grann mel. Det smakte også så vidt på noen høyrå som lå der. Vi tenkte også at det ikke hadde smakt vann på lenge på grunn av den dype snøen, og at det trengte det. Jeg tok en skål med vann og satte foran det, og det snuste litt forsiktig på skåla. Etter en stund stakk det snuten nedi og drakk faktisk et lite grann. Det lot ikke til at det var særlig redd for oss, men det kom vel av at det var for avkreftet. Det hadde jo en medfødt frykt for mennesker, og den frykten var det ikke lett å komme fra. Vi var i hvert fall glade for at det hele så ut til å gå bra. Så gikk vi inn til middag og lot rådyret ligge i fred.

Etter middag gikk vi bort i stallen igjen for å se hvordan det stod til der, og det så faktisk ut til at rådyret lå og sov. Vi kom stille og rolig, og da det ble var oss, løftet det på hodet og villdyret i det våknet vel til live igjen et øyeblikk. Så demret det vel noe om at vi kanskje ikke var farlige likevel, og at det kunne ligge trygt og rolig.

Dagene gikk og rådyret spiste stadig mer og mer og lot til å tåle maten veldig bra. Det ble også stadig mer rolig og tillitsfullt, og det var vi veldig glade for. Vi begynte å tenke på at det kanskje var litt for varmt for det i stallen. Derfor bar vi det ned i et tomt lite kyllinghus hvor temperaturen var omtrent som ute. Det var jo det naturlige for rådyret, som hadde tykk varm pels, og som ikke ville fryse bare det fikk mat nok. Rådyret, som var en hunn, spiste godt og kom seg fort. Det hadde tidligere vært utsatt for et eller annet, kanskje ei revesaks eller noen liknende, for begge klovene på det ene bakbeinet hadde mistet spissen. De var rett og slett kappet av.

Da det ble vår og bar bakke, slapp vi rådyret ut i hønsegården. Der gikk det ganske rolig omkring og det nappet også i seg noen små spirer av nytt gress. For sikkerhets skyld hadde vi det inne i kyllinghuset de første nettene. En dag vi slapp det ut, åpnet vi porten til hønsegården og lot den stå åpen. Rådyret ruslet litt omkring og kom til slutt bort til den åpne porten og gikk så stille og rolig ut til friheten.

Utenfor gjerdet stoppet det litt og så seg tilbake som om det ville takke for god forpleining, og for at det levde. Så ruslet det sakte bortover mot skogen, og vi så det aldri mer.

Kristian Lieungh

I neste nummer av Sørumspeilet vil Kristian Lieungh fortelle om da han som 19-åring begynte på verkstedet til Jac. Hellen på Kløfta.

Red.

Mens nasjonen våkner

På midten av 1990-tallet var det kritisk for den tradisjonsrike årbokutgivelsen til Romerike historielag. Den redaksjonskomitéen som da ble nedsatt, med Jan Erik Horgen, Lene Skovholt og Kari Westbye, fikk godkjenning til å lage tematisk ordnede bøker som heller ikke behøvde å komme hvert år. Resultatet ble Årbok XIX i 1998 om middelalderen på Romerike. I 2001 ble suksessen fulgt opp med Årbok XX om 1500- og 1600-tallet. I 2005 fikk trekløveret med seg Håkon Tysdal i redaksjonen, og Årbok XXI handlet om 1600- og 1700-tallet. Før jul i 2009 kom endelig Årbok XXII, som omhandler perioden 1750-1850 med tittelen "Romerike mens nasjonen våkner".

La det med en gang være sagt at denne anmelder er like imponert over denne årboka som de tre tidligere i serien. De tematiske årbøkene begynner å finne en viss form etter hvert, sjøl om enkelte artikler har nye og overraskende temaer.

Årboka åpner denne gang med en artikkel av Jan Erik Horgen som gir oss god oversikt over ulike administrative inndelinger fram til dagens kommunestruktur. Jeg tror han har rett i sin registrering av at romeriksidentiteten er i ferd med å øke blant befolkningen. Ingen journalist i Romerikes Blad ville i dag kalle innbyggerne på Romerike for romeriksinger i hvert fall.

Mer grunnleggende informasjon følger: En annen bygdebokredaktør, Håvard Havin Kongsrud skriver historien til Stor-Elvdal kommune, og presenterer oss for bakgrunnen for folketellingen i 1801. Hans hovedkonklusjon er at behovet for kontroll med skattleggingen og utskrivning av mannskaper til militæret i de turbulente årene rundt

Napoleonskrigene var den viktigste grunnen til de grundige folketellingene.

Allerede i forordet gjør redaktørene oss oppmerksom på at det er helt bevisst at artiklene om begivenhetene i 1814 og 1808 er satt inn i omvendt kronologisk rekkefølge. Det er konservator Torleif Hamre ved Eidsvold 1814 som tar oss med til Eidsvoldbygda det året grunnlovforsamlingen møttes her. Vi har lest mye om politikken på riksforsamlingen, men mindre om hvor representantene var innkvartert og forholdet mellom bygdefolk og gjester. Det er perspektivet som dominerer her.

Mens det er noen år fram til det store 200-års-jubiléet for grunnloven i 1814, har vi markeringene av kampene i Aurskog og Høland i 1808 bak oss. Det er lokalhistorikeren Nils Aasheim som gir oss oversikten, hvor den norske seieren ved trefningen ved Toverud naturligvis utgjør et høydepunkt. Replikken som er tillagt oberstløytnant Axel Mörner da han måtte overgi seg til den 22 år gamle løytnant Gregers Fougner Lundh: "Lämne värjet til en pojke", er satt som overskrift på kapitlet.

Pedagogikkprofessor og sørumsokning Knut Tveit skriver om skolesatsningen på romeriksbygdene de første hundre årene etter innføringen av allmueskolen 1741-1743. Skolens primære oppgave i den perioden denne årboka omfatter var å lære befolkningen å lese, slik at de kunne forberede seg til kirkelig konfirmasjon. Skolelærerne økte sin lønn og status ved også å være kirkesangere. Og det var det siste de tjente mest på!

Eva Sirevåg er lektor ved Persbråten videregående skole i Oslo. Men i 1973 skrev hun sin særoppgave i historie om husmannsvesenet i Nes. Oppgaven baserte seg på en unik kilde i Statsarkivet i Oslo: "Fortegnelse over Husmænd og Inderster i Næss Præstegjeld samt deres forfatning, saaledes som den befantes sist i aaret 1804". Det denne nærstudien av husmannsvesenet viser, at ordningen omfatter en stor variasjon i vilkår og forskjelligartede funksjoner.

Vår egen Per Otto Asak tar oss med på leiting etter ei husmannsslekt fra Ausengrenda i Sørums. Målet hans er å vise at det er vanskeligere å identifisere personer i ei

husmannsslekt enn i ei bondeslekt. Og det klarer han i hvert fall til gangs i forhold til denne leser. Etter å ha lest artikkelen er jeg mer usikker på hvilken Nils Nilsen som fikk hvilke barn på slutten av 1700-tallet enn noen gang tidligere.

Avdelingsleder og konservator Tom Jøran Bauer ved Gamle Hvam Museum skriver innsiktsfullt om endringene i jordbruket på Romerike ca. 1770 – 1850. Mens norske historikere hittil har beskrevet jordbruket som stillestående og konservativt fram mot ”det store hamskiftet” midt på 1800-tallet, viser Bauer oss at kornavlingene økte betydelig allerede på 1700-tallet og i første halvdel av 1800-tallet. At antall foll økte betydelig forteller oss at jordbruket må ha gjennomgått kvalitative forbedringer, mener han. John Collett på Ullevål i Aker regnes som en av de fremste reformatorene.

Den tredje bygdebokforfatteren med artikkel i årboka er Frode Myrheim, som er bygdebokforfatter i Aurskog-Høland kommune. Han skriver om bruksnavn på Romerike. Han konkluderer med at bruksnavn har vært benyttet fra vikingetida til i dag. De fleste bruksnavn faller i tre grupper: -garden, -stua eller -stun og de som inneholder sekundære bestemmelser til disse (himmelretning eller lokal retningsbestemmelse). Men for denne leser blir dette likevel en opprømsing av bruksnavn som gir liten mening.

Allerede gjennom Årringen 2009 har vi fått møte Mari Marstein og fått vite at hun samme år har skrevet en masteroppgave i kulturhistorie med tittelen ”Oldemors peon og sånne gule liljer. Veger til viten om gamle stauder i nåtidas hager”. Her i årboka har hun skrevet en svært informativ artikkel om hagebruk i opplysningstida ca. 1750 – 1850. I denne perioden ble grunnlaget lagt for alle hagene som vokste fram på Romerike i annen halvdel av det 19. århundret.

Lokal- og skredhistoriker Astor Furseth har skrevet om leirskred på Romerike 1750 – 1850. Han har gjennom mange år registrert ca. 3800 norske skredulykker, og ga i 2006 ut boka ”Skredulykker i Norge”. De største leirskredene på Romerike kom på slutten av

1700-tallet, en periode med mye nedbør og store flommer. En god oversikts-artikkel om leirskred i perioden. Spesielt interessant for oss, er naturligvis at opplysninger på historielagets nettside er brukt som kildegrunnlag for artikkelen.

To av de andre redaktørene har skrevet interessante oversiktsartikler i årboka: Håkon Tysdal om vannveier på Romerike – fra føringsbåt til Jernbarden og Kari Westbye om ”Kanaler som transportveier på Romerike”. I Tysdals artikkel er sundstedene viktige. Og Westbyes artikkel handler om de store kanalplanene som aldri ble realisert.

Helt på hjemmebane er vi i Dag Nordsveens artikkel om Bingen lenser fram til 1860, da sorteringsanlegget ble flyttet til Fetsund. Spesielt viktig er artikkelens dokumentasjon av at Bingen lenser i denne perioden var mange lenser: Vestby lense, Sprengen lense, Hoels lense, Rømua lense, Hammeren lense, Bogen lense, Vals lense og Lystad lense.

Leif Andressen er avdelingsleder hos Riksantikvaren, og har skrevet artikkelen i årboka om sagbruksindustrien på Romerike i det førindustrielle samfunn. Vi må tilbake til 1688, da det ble innført sagbruksprivilegier for kontrollere volumet av trelast. En regulering som ikke ble opphevet før i 1854. Da skjedde det også en teknologirevolusjon; dampkraft erstattet vannkraft med de konsekvenser det fikk for lokalisering av sagbrukene.

Stor glede hadde jeg av den artikkelen konservator Finn Audun Grøndahl ved Randsfjordmuseene og konservator Bjørn Bækkelund ved Norsk Skogmuseum har skrevet om jakt og fangst av bjørn og ulv på grunnlag av den innsamlinga av tingboksopplysninger om utbetaling av rovdyrpremier som tidligere direktør ved Norsk Skogmuseum, Tore Fossum, fikk igangsatt.

Legg så bare til at konservator Bjørn Sverre Hol Haugen ved Hedmarksmuséet har skrevet innsiktsfullt og illustrerende om klesskikken på Romerike i perioden, og at førstelektor ved Høgskolen i Oslo Sylvi Kielland har bidratt med en informativ artikkel om vokaltradisjonen på Romerike basert på Lindemans innsamlingsarbeid. Da er

konklusjonen at vi har fått ei ny god og grundig tematisk årbok.

Det spennende blir hva redaksjonskomitéen eller Romerike historielag skal finne på når det er utgitt to årbøker til, om siste halvdel av 1800-tallet og det 20. århundre på Romerike. Heldigvis er det fortsatt noen år til. Så vi kan glede oss over de årbøkene som er utgitt så lenge.

Svein Sandnes

Lederens spalte

Som leder av Blaker og Sørum Historielag takker jeg alle våre medlemmer for fornyet tillit ved valget av nytt styre under vårt vellykkede årsmøte på Frogner Grendehus. Som avgående representanter takker jeg Steinar Dalbakk og Kåre Olav Ormstad for deres verdifulle bidrag i styrets arbeid gjennom det siste året. Jeg ønsker også Bjørn Tveit og Kåre Bøhler velkommen som varamenn i styret. Sammen med Gro Langeland som nestleder, Ellen Margrete Graarud som sekretær, Kjell Kurland som kasserer, Haakon Sandbraaten som nytt styremedlem og Bjørn Blakstad som varamedlem i ny termin er jeg sikker på at vi skal gjøre det minst like spennende både for andre og oss selv i året som kommer, som i det året som gikk.

Blaker og Sørum Historielag brøyter seg vei videre inn i vår kommende historie. Jeg har håp om at med Nordli-saken som bakteppe, skal vi få den forståelse og støtte som kreves fra lokale og regionale politikere og næringsliv for å virkeliggjøre et realistisk bygningsvern i Blaker og Sørum og en endelig etablering av Sørum Historiske samlinger der våre mest verdifulle minner bli tatt hånd om for efterslekten.

Jeg har et ønske om en faglig styrking av kulturkontoret i Sørum, gjerne med en bygningsantikvar eller konservator som kan bistå eiere av verneverdig bygg og frivillige lag og foreninger i kyndig veiledning av

bevaringsarbeidet. Jeg ser også frem til at kommunen oppretter et næringsutvalg, som i samarbeid med kulturkontoret kan sikre utvikling av nærturisme i bygdene våre, der våre naturskapte og mesnneskeskapte perler kan gjøres tilgjengelig for allmenheten i pedagogisk og skånsom form. For å sikre at dette kan bli virkelighet, oppfordrer jeg medlemmene i Blaker og Sørum Historielag til å utfordre sine respektive politikere til å klargjøre sin interesse for og vilje til å ta vare på og utvikle kommunens historiske atributter frem mot det forestående kommunevalg 2011.

Jeg har et sterkt ønske om at Frogner-regionen skal ta tak i sin Asbjørnsen-tradisjon og forberede en spektakulær markering av hans 200-års jubileum i 2012. Jeg ivrer for at bygda, gjerne i samarbeid med tilstøtende bygdelag i Skedsmo og Gjerdrum, skal reise et minnesmerke for Asbjørnsen ved vardehytta på Heksebergfjellet. Gjennom dette tror jeg Blaker og Sørum Historielag sammen med innbyggerne i Frogner kan reise en identitetsmarkør for alle i området som vil gi stolthet og tilhørighet. Sørum kommune plikter å fremme Frogner-befolkningens røtter, - dette kan Blaker og Sørum Historielag bistå med, - særlig dersom vi får etablert et Asbjørnsen-senter på Frogner stasjon under murene av Gamle Frogner Kirke.

I kjølvannet av Glomma-boken ønsker jeg at vi skal samle oss om naturopplevelsene langs Glomma ved å sikre og utvikle kulturstiene på begge sider av Bingen Lenser til glede og berikelse for fellesskapet. Det bør innebære at det nedsettes en prosjektgruppe med mandat å sikre lensene og etablere et lokalmuseum for Bingen Lenser. Tre steder peker seg ut som mulig lokalisering for et slikt museum – ved inntaket til Vannverket på Hammeren, ved Fløterbua eller under Bingsfossen. Vi bør ikke la dette området sjeneres av et renseanlegg uten at det legges svært stor omtanke i å dempe skadevirkningene. Til denne oppgaven trenger Historielaget støtte fra ressurssterke og dedikerte medlemmer.

Vølneberg skole og redskapssamlingen er kommet for å bli, men området kan utvikles videre. Grenda ligger naturskjønt til.

Landbruks- og skoletradisjonen står klart frem. Endring og utvikling må skje med skånsomhet. Det krever samarbeid mellom alle gode krefter i grenda – og Blaker og Sørums Historielag vil være med. Det er gledelig at Vølneberg Vel åpner for å ta imot Berg-huset på skoleområdet. Jeg tror at Berg-huset passer godt inn, og at det som magasin for historisk husgeråd kan bli en berikende sansehavn for unge og gamle. Utfordringen blir å evaluere realismen i en slik flytteprosess. Historielaget etablerer i vår en prosjektgruppe som skal arbeide frem løsningen, i samarbeid med berørte parter.

Slora Mølles Venner har snart lagt bak seg det første driftsåret. Mange oppgaver er igangsatt i dette året, og flere skal det bli i året som kommer. Årsmøtet i venneforeningen blir 13. april 2010 på Fjuk skole kl. 19.00. Da blir nytt styre valgt og arbeidsplanen for kommende år vedtatt. Søndag 6. juni skal Slora Mølles Venner holde åpen dag på mølla. Rekker vi det, er gårdskverna som ble tatt i hus sist høst i drift da. Sist gang kom det mer enn 200 besøkende på åpen dag. Den rekorden tar man mål av seg til å slå i år. Turbin-gruppa er den som skal hanskes med de største utfordringene i år. Men maskin, snekker og områdegruppene har også nok av oppgaver. Til sammen lager de et levende museum.

På Blaker Skanse har Historielaget leiet noe rom for å sette opp en okkupasjons-historisk utstilling, som et første ledd i å etablere en samling for sivil, militær og skolehistorie på Blaker Skanse. Denne første spede begynnelsen blir krydret med et filmrom der dokumentarer og historiske filmer fra okkupasjonsperioden vil bli vist. Gjenstander og filmer er en gave fra Leif Sørli til historielaget. Flere av gjenstandene og litteraturen har tilknytning til grenselos-virksomheten.

Det er igangsatt et samarbeid mellom Eight American Cars Club på Knatten, Urskog-Hølandsbanen, Blaker Skanses Venner, Blaker Utvikling, Blaker og Sørums Historielag og Slora Mølles Venner om fire felles arrangementer i løpet av sommeren. Alle disse stedene vil holde åpent samtidig og gi opplevelsestilbud til bygdas borgere og

besøkende under logoen ”Opplev Sørums”. Arrangementene er foreløpig planlagt søndager, 13. juni, 11. juli, 1. august og 22. august. Om dette lar seg gjennomføre, kommer vi tilbake til. Mer informasjon kommer når tiden nærmer seg.

Og med dette er det duket for et nytt og interessant år for alle som fylker seg om Blaker og Sørums Historielag. Og husk – hjelp oss å verve flere medlemmer. Lev vel.

Dag Winding-Sørensen

Back to the 80's

Blaker Ungdomslags teatergruppe (BULT) inviterer for andre gang til Norgespremiere på Bruvollen. Musikalen ”Back to the 80's” er ikke spilt i Norge tidligere. Nå får vi anledning til å se og høre den lørdag 13. mars (premiere), tirsdag 16. mars, torsdag 18. mars, søndag 21. mars, tirsdag 23. mars og torsdag 25. mars. Forestillingene spilles på Bruvollen samfunnshus alle dager klokka 19:00. Billetter kan kjøpes på internett www.blakerteater.com, eller ved inngangen fra 40 minutter før forestillingene begynner. De koster 100 kroner for barn og 150 kroner for voksne.

Bak BULT står Olaf Grimstad og Kim Stidahl som ledere og instruktører. Hilde Holmer og Kari Eng tar seg av scene og kostymer. Trond Bruun er ansvarlig for lys og alt mulig. Heidi Nyhus er ansvarlig for sang. Eivind Woxen er ansvarlig for musikk. Og økonomien tar Dag Nord seg av.

Klimareisen

Folkeakademiet i Sørums inviterer til et uakademisk foredrag av Tor Juslin om oppdagelsene han gjorde under sin klimareise i Norden. Det skjer på Sørums bibliotek torsdag 29. april klokka 19:00. Juslin, som til daglig arbeider i avisa Västerbottens Kuriren i Umeå, ble kåret til ”årets folkebildarjournalist” på bakgrunn av artikkelserien han skrev etter sin nordiske klimareise. Han har kartlagt klimaendringenes virkning på mennesker, dyr og natur. Foredraget handler ikke om tørke i Afrika eller flom i Asia, men om problemene som oppstår rett utenfor vår egen stuedør.

Et panel bestående av Are Tomasgaard, Svein Haagenrud, Gerhard Prøsch og en representant for Norges Naturvernforbund, ledet av Rolf Reikvam, vil starte debatten etter foredraget. Det vil også være en kunststilling med tema klima og miljø ved Sørums Kunstforening.

Takk for innsatsen!

Som ansvarlig for produksjon og markedsføring av historielagets kalender, vil jeg gjerne på denne måten få takke alle dem som har bidratt til at kalenderen for 2010 også i år vil gi historielaget et betydelig tilskudd til driften.

Takken går til alle som har kjøpt kalenderen, og på den måten støttet historielaget. Og først og fremst går den til alle de entusiastiske selgerne som har gått fra dør til dør for å tilby kalenderen. Uten deres innsats ville ikke dette prosjektet vært mulig. Takk også til hovedsponsor Blaker Sparebank. Og til fotograf Anders Henriksen, som har skannet alle bildene.

Kjell H. Huseby

Stoppe rivingen?

Vi minner om det åpne møtet på Historielagets Hus på Skedsmovollen tirsdag 15. april klokka 18:30. Det arrangeres av Romerike Historielag i samarbeid med Fortidsminneforeningen.

Bakgrunnen for møtet er at Romerike er et av de områdene i Norge hvor kulturarven forsvinner raskest. Arrangørene spør: Hvordan kan vi som bryr oss om morgendagens omgivelser kjempe for at mer kan bevares? Hva kan vi gjøre? Hvordan kan vi oppnå resultater? Hvem er det egentlig som bestemmer? Kvelden vil sikkert by på mange innslag, diskusjoner og friske idéer. Møt opp for å få ny kunnskap, ny energi og for å bidra!

Støtt våre annonsører

- de støtter oss!